

BENCHMARK ÉÉN TEGEN EENZAAMHEID

OVERZICHTSRAPPORTAGE

KLANT
KENMERK
AUTEUR(S)
DATUM

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
001808
Jaap Meijer, Maarten Batterink en Raphaël Wilson
28 februari 2020

Inhoudsopgave

1. Inleiding

2. Doelstelling en aanpak

4. Respons

5. Samenvatting van de belangrijkste resultaten

Actielijnen en pijlers

Uitdagingen en ondersteuningsbehoeften

1 Inleiding

In maart 2018 is het Actieprogramma 'Een tegen eenzaamheid' gelanceerd. Dit is een van de drie programma's binnen het pact voor de ouderenzorg. Het doel van Een tegen eenzaamheid is de trend van stijgende eenzaamheid onder ouderen te doorbreken. Het Actieprogramma Een tegen eenzaamheid richt zich primair op eenzaamheid onder ouderen van 75 jaar en ouder. Maatschappelijke organisaties, gemeenten, bedrijven, ondernemers en de Rijksoverheid slaan hiervoor de handen ineen. Dit doen zij in landelijke en lokale coalities (landelijke en lokale samenwerkingsverbanden) tegen eenzaamheid. De aanpak binnen lokale coalities kan per gemeente verschillen. De coalities nemen het voortouw, maar uiteindelijk is het de samenleving die iets kan doen om eenzaamheid onder ouderen te verminderen. Op dit moment zijn er ongeveer 120 gemeenten/lokale coalities aangesloten bij het Actieprogramma. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) biedt deze coalities ondersteuning op basis van vijf pijlers met een toolkit en met 13 adviseurs.

VWS wil graag inzicht in waar de aangesloten gemeenten staan in hun aanpak eenzaamheid om de focus in de ondersteuning voor 2020 en 2021 te bepalen en (nog) beter aan te laten sluiten. Daarom heeft VWS Significant Public gevraagd een benchmark uit te voeren. De benchmark is uitgevoerd in de periode november 2019 tot en met januari 2020. Het ministerie van VWS is voornemens om eind 2020 en eind 2021 deze benchmark nogmaals uit te voeren om de voortgang in de lokale aanpakken eenzaamheid te monitoren.

In deze rapportage presenteren wij de belangrijkste resultaten van de benchmark 'Een tegen eenzaamheid'. We gaan eerst in op de doelstelling, de aanpak en de respons op de vragenlijst die onderdeel was van de benchmark. Vervolgens

presenteren wij de resultaten. Deze resultaten zijn geclusterd op basis van de actielijnen en de pijlers van het Actieprogramma 'Een tegen eenzaamheid'. De resultaten zijn beknopt en beschrijvend weergegeven. Er is geen onderzoek uitgevoerd naar verklaringen achter de uitkomsten.

Omdat de benchmark bedoeld is om de voortgang van de aanpak Eén tegen eenzaamheid te monitoren en geen verantwoording als doel heeft, zijn de bevindingen kwalitatief van aard. In de benchmark en deze rapportage treft u dus geen kwantitatieve data aan, maar uitkomsten op beschrijvend en kwalitatief niveau. De benchmark kan gemeenten helpen om op basis van de werkwijze in andere gemeenten inspiratie te geven voor de eigen aanpak.

2 Doelstelling en aanpak

Doelstelling

Het doel van deze benchmark is om in kaart te brengen waar de bij het Actieprogramma aangesloten gemeenten, staan in hun aanpak op het gebied van het bestrijden van eenzaamheid. Op basis van deze informatie kan het Actieprogramma de focus in de ondersteuning voor 2020 en 2021 bepalen en deze (nog) beter aan te laten sluiten. De benchmark moet duidelijk maken hoe gemeenten vormgeven aan de aanpak. De benchmark laat het totaaloverzicht zien en biedt individuele gemeenten inzicht hoe hun aanpak er voor staat in vergelijking met andere gemeenten (gemiddeld). De benchmark is nadrukkelijk niet gericht op verantwoording van gemeenten maar heeft als doel om inzicht te bieden. De indicatoren van de benchmark zijn dan ook zo opgesteld dat ze inzicht geven in welke fase gemeenten zich op verschillende onderdelen van de aanpak bevinden. Ook laat het zien hoe gemeenten en lokale coalities de aanpak vormgeven. De benchmark heeft betrekking op de volgende pijlers en actielijnen:

Actielijn 1:	Signaleren
Actielijn 2:	Doorbreken en duurzaam aanpakken
Pijler 1:	Bestuurlijk Commitment
Pijler 2:	Sterk Netwerk
Pijler 3:	Betrokkenheid
Pijler 4:	Duurzame Aanpak

Aanpak

De benchmark bevat indicatoren die in samenspraak met medewerkers van het ministerie van VWS en twee gemeenten zijn bepaald. Deze indicatoren zijn afgeleid van de pijlers en actielijnen die voor gemeenten relevant zijn. De (onderdelen van de) pijlers en actielijnen waar gemeenten geen invloed op hebben, komen niet terug in de benchmark. De indicatoren zijn zo opgesteld dat ze inzicht bieden in de stand van zaken wat betreft de aanpak van gemeenten. Bij herhaling van de benchmark kunnen op de verschillende indicatoren ook trends worden waargenomen. Daarbij geldt de huidige meting, met als peildatum december 2019 – januari 2020 als nulmeting.

Voor de benchmark is in de periode december 2019 – januari 2020 een vragenlijst verstuurd naar contactpersonen van de aangesloten gemeenten. Dit zijn gemeenten die de verschillende pijlers van het actieprogramma hebben ondertekend. Het gaat in totaal 103 contactpersonen.

De benchmarktool is te raadplegen voor VWS-medewerkers die betrokken zijn bij het programma Eén tegen eenzaamheid. Daarnaast is het voor gemeenten ook mogelijk om hun eigen resultaten hier te raadplegen. Ten slotte zijn de resultaten via deze pdf-rapportage toegankelijk.

Deelnemende gemeenten krijgen hun eigen resultaten te zien en zien op totaalniveau de uitkomsten van alle andere gemeenten.

3 Respons

Van de 103 aangeschreven contactpersonen hebben 64 respondenten de vragenlijst ingevuld. Daarmee is de respons **62%**. Sommige respondenten hebben aangegeven dat zij de vragenlijst namens meerdere gemeenten invullen, in totaal hebben de respondenten namens 100 gemeenten de vragenlijst ingevuld. De resultaten zijn weergegeven van de door de respondent als eerst opgegeven gemeente.

Om de respons rate zo hoog mogelijk te krijgen zijn verschillende acties ondernomen:

- a. Contactpersonen hebben tijdig een aankondiging van de benchmark ontvangen;

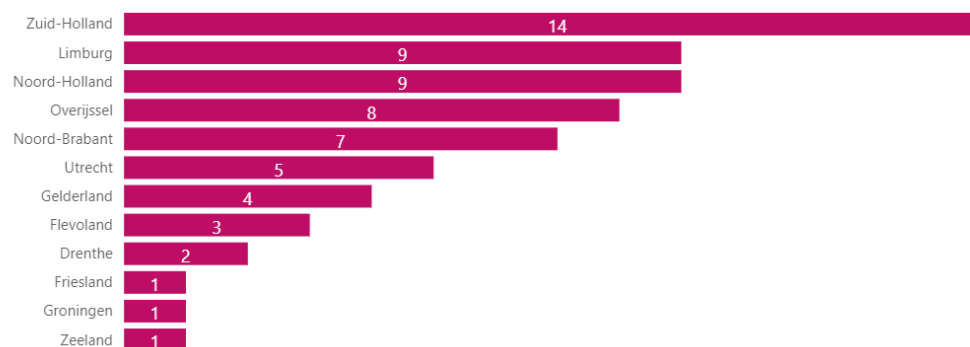
- b. Het invullen van de vragenlijst was mogelijk voor een periode van ongeveer vier weken;
- c. De vragenlijst is zo gebruiksvriendelijk mogelijk opgesteld, waardoor het invullen eenvoudig en snel was;
- d. Contactpersonen hebben diverse reminders ontvangen;
- e. Voor vragen en problemen was er een online helpdesk beschikbaar.

Op de figuur hieronder is een overzicht te zien van de respons, verdeeld over de provincies. De respons is bij enkele vragen lager, aangezien niet iedere respondent een antwoord heeft gegeven op alle afzonderlijke vragen. De totalen tellen dus niet altijd op tot 64.

Landelijke spreiding ingevulde enquêtes

Aantal ingevulde enquêtes per provincie

Figuur 1. Respons verdeeld over provincies. De donkergekleurde gemeenten hebben de vragenlijst ingevuld. De lichtgekleurde gemeenten zijn aangeschreven voor de benchmark, maar hebben de vragenlijst niet ingevuld.

4 Samenvatting van de belangrijkste resultaten

De resultaten van de benchmark laten zien dat de deelnemende gemeenten actief bezig zijn met de aanpak tegen eenzaamheid. Zo zet bij een groot deel (49 van de 63) van deze gemeenten de wethouder zich persoonlijk in voor dit thema. Daarnaast zien we dat gemeenten hun aanpak op verschillende manieren inrichten, waarbij sommige gemeenten gebruik maken van landelijk beschikbare tools (zoals de inzet van adviseurs of wijkanalyses) en andere gemeenten op een andere manier invulling geven aan de aanpak. De inzet van de verschillende tools verschilt: 45 gemeenten geven bijvoorbeeld aan adviseurs als 'tool' in te zetten en 13 gemeenten maken gebruik van het beschikbare cursusmateriaal.

4.1 De aanpak krijgt vorm, maar bevindt zich vaak nog in de beginfase

Uit de resultaten blijkt dat het overgrote deel van de deelnemende gemeenten actief bezig is op de verschillende facetten (denk aan signaleren, doorbreken, opbouwen van het netwerk en verduurzamen) van de aanpak tegen eenzaamheid, maar dat er tegelijkertijd gemeenten zijn die nog aan de beginfase staan van hun planvorming en aanpak. Zo blijkt dat 20 gemeenten nog geen huisbezoeken aan 75-plussers plegen en dat er in een 20-tal gemeenten nog geen signaleringspunt voor eenzaamheid heeft. Uit de resultaten blijkt dat 52 gemeenten een concrete tool als het communicatiepakket voor de "week tegen eenzaamheid" gebruiken. Deze tools die meer (lange) termijn investering vragen, gebruiken minder gemeenten. Denk hierbij aan het organiseren van huisbezoeken of het opzetten van signaleringsnetwerken.

4.2 Het netwerk moet nog gestalte krijgen

Daarnaast valt het op dat het netwerk bij een deel van de gemeente nog gestalte moet krijgen. 26 gemeenten geven aan dat er nog geen netwerk of lokale coalitie is, waarbij 18 gemeenten aangeven deze wel aan het opzetten zijn. Wat betreft de actieve partijen binnen het netwerk zien we dat dit voornamelijk zorgorganisaties, welzijnsorganisaties en in mindere mate ouderenbonden zijn. Overige partijen, zoals bedrijven, zijn nog ondervertegenwoordigd binnen de netwerken.

4.3 Aanpak is in veel gevallen nog (deels) afhankelijk van tijdelijke subsidies

Op het vlak van duurzame aanpak zien we dat 36 van de deelnemende gemeenten gebruik maakt van de databank effectieve interventies. De aanpak is bij 51 gemeenten momenteel nog geheel of gedeeltelijk afhankelijk van eenmalige subsidies. Op het gebied van monitoring en evaluatie blijkt dat 57 gemeenten hun aanpak in ieder geval ten dele monitoren en evalueren.

Op de volgende pagina's zijn de resultaten gedetailleerd weergegeven, geclusterd per actielijn en pijler.

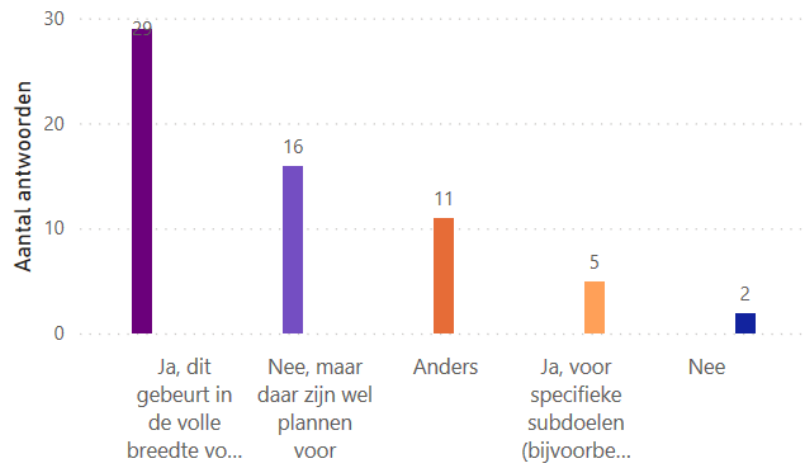
4.4 Actielijn 1: Signaleren en bespreekbaar maken

Activiteiten aanvullend aan de landelijke campagne

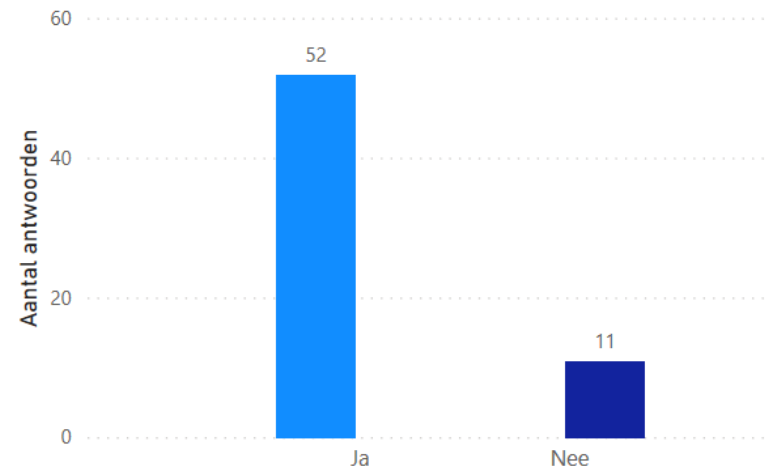
Veruit de meeste gemeenten die hebben gereageerd organiseren aanvullende activiteiten gericht op bewustwording van het probleem eenzaamheid onder ouderen. 16 gemeenten hebben hier plannen voor en 2 hebben geen aanvullende activiteiten.

52 van de 63 gemeenten die deze vraag hebben beantwoord doen mee aan de landelijke week tegen eenzaamheid. De meeste van deze gemeenten maken daarbij gebruik van het landelijke hulp- en communicatiemateriaal.

Worden er aanvullend aan de landelijke campagne activiteiten georganiseerd in de gemeente gericht op bewustwording van het probleem eenzaamheid onder ouderen?

Doet de gemeente mee aan de landelijke week tegen de eenzaamheid?

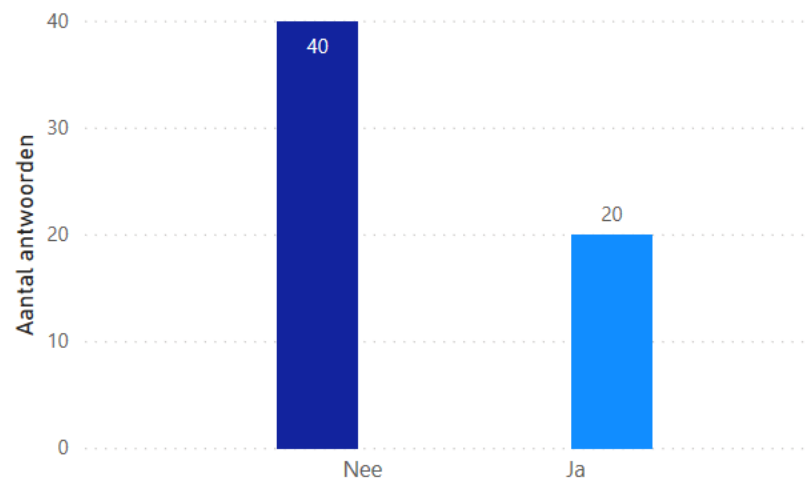

Toegankelijkheid en signaleringsnetwerk

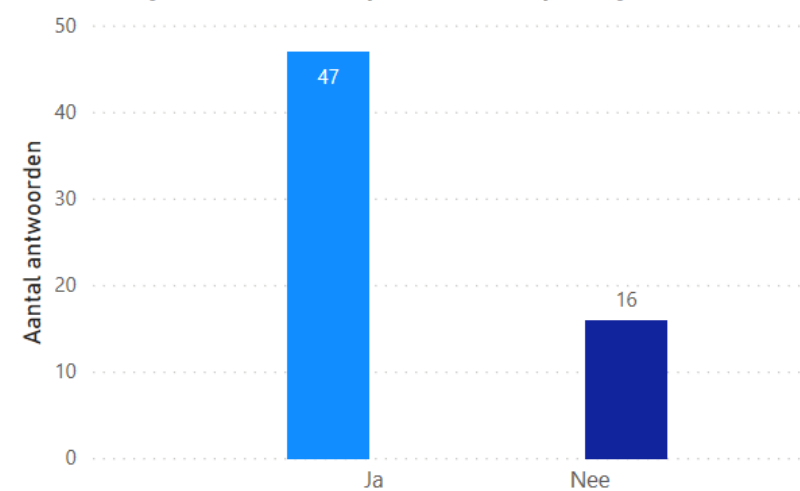
Twee derde van de gemeenten die hebben gereageerd geven aan een digitaal en/of telefonisch punt te hebben dat voor iedereen toegankelijk is en waar men melding kan doen van (vermoedens van) eenzaamheid.

Daarbij geven 47 gemeenten aan te werken met een (al dan niet digitaal) signaleringsnetwerk met betrokken organisaties gericht op eenzaamheid.

Er is een digitaal/telefonisch punt voor iedereen toegankelijk

Een (al dan niet digitaal) signaleringsnetwerk met betrokken organisaties (bv wijkteam, welzijnsorganisatie)

4.5 Actielijn 2: Doorbreken en duurzaam aanpakken

Gebruik van tools van het programma 'Een tegen eenzaamheid'

Nog niet alle gemeenten zijn op de hoogte van alle tools die het programma 'Een tegen eenzaamheid' beschikbaar heeft gesteld. Bijna alle gemeenten kennen de 'adviseurs' en maken daar ook gebruik van. Relatief veel gemeenten kennen de handreiking en het cursusmateriaal wel, maar maken er geen gebruik van. Vooral de wijkanalyse is bij relatief veel gemeenten (21 van de gemeenten die hebben gereageerd) niet bekend. Tegelijk maken relatief veel gemeenten (24) gebruik van de wijkanalyse.

Vraag	We kennen deze tool niet	We kennen deze tool, maar gebruiken deze (nog) niet	We maken gebruik van deze tool
Cursusmateriaal	16	33	13
Handreiking	12	34	15
Adviseur	1	17	45
Wijkanalyse	21	17	24

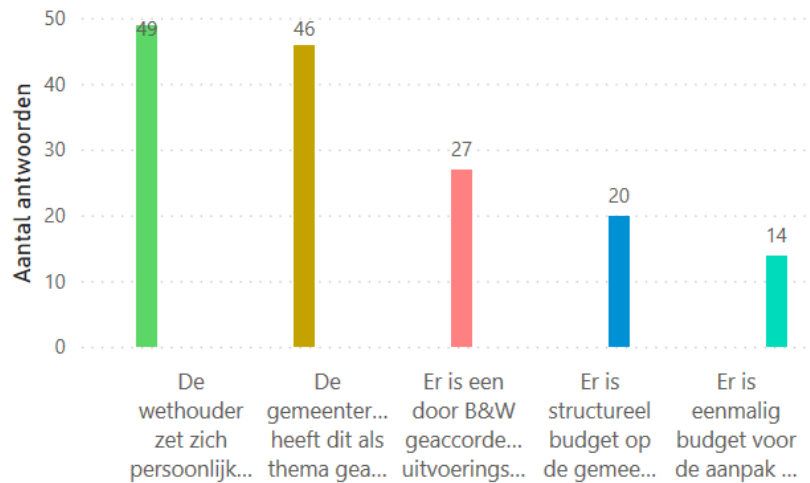
4.6 Pijler 1: Bestuurlijke commitment

Bestuurlijke commitment

Bij relatief veel gemeenten (49 van de 65) zet de wethouder zich persoonlijk in tegen eenzaamheid. Ook zijn er relatief veel gemeenten waarin de gemeenteraad eenzaamheid heeft geadresseerd in de vorm van een aangenomen motie, speerpunt in een coalitieplan, et cetera. Bij 27 gemeenten is er een door B en W geaccordeerd uitvoeringsplan gericht op de aanpak van eenzaamheid.

Bij 20 gemeenten is er structureel budget vrijgemaakt voor de bestrijding van eenzaamheid, bij 14 gaat het om budget dat eenmalig is vrijgemaakt.

Wat beschrijft de huidige status van jullie gemeente voor de pijler 'bestuurlijke commitment' het beste?

4.7 Pijler 2: Sterk netwerk

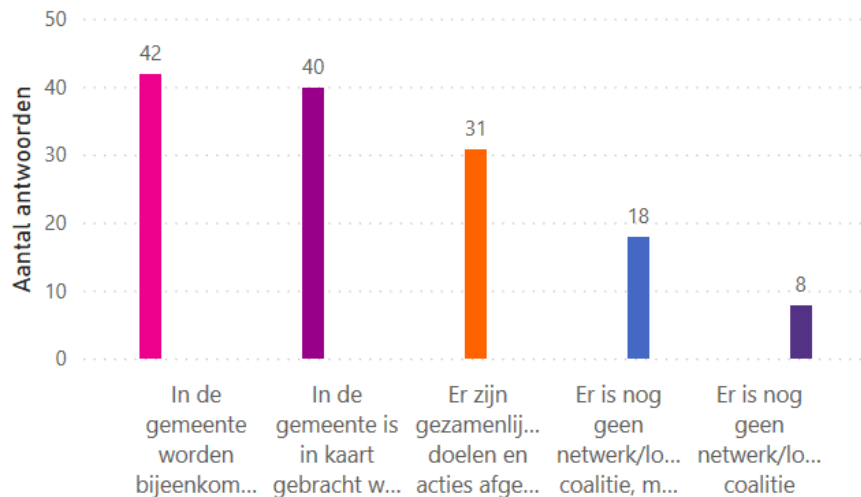
Een sterk netwerk

Bij ongeveer twee derde van de gemeenten die hebben gereageerd worden bijeenkomsten over eenzaamheid georganiseerd voor verschillende partners. Ook bij ongeveer tweederde van de gemeenten is in kaart gebracht wie de belangrijkste partners in de gemeenten zijn als het gaat om het bestrijden van eenzaamheid. Bij ongeveer de helft van de gemeenten (31) zijn met de partners gezamenlijke doelen en acties afgesproken.

26 gemeenten geven aan dat er nog geen netwerk of lokale coalitie is, waarbij 18 gemeenten aangeven wel aan het opzetten zijn.

42 gemeenten geven daarbij aan dat er een kartrekker is om het netwerk te faciliteren.

Wat beschrijft de huidige status van jullie gemeente voor de pijler 'creëer een sterk netwerk' het beste?

Welke partijen dragen op welke manier bij aan het netwerk?

Uit de reacties van de gemeenten blijkt dat vooral gemeenten zelf en welzijnsorganisaties een actieve bijdrage aan het netwerk leveren of initiatiefnemer van acties tegen eenzaamheid in de gemeente zijn. In verhouding zijn bedrijven, scholen, woningcorporaties en vooral uiterlijke verzorging (zoals kappers) niet actief betrokken in het netwerk. De ouderenbonden zijn meestal ook betrokken bij het netwerk.

Vraag	Actieve bijdrage of initiatiefnemer van acties tegen eenzaamheid	Niet actief betrokken	Praat mee/aanwezig bij bijeenkomsten	Signaleert eenzaamheid	Wordt op de hoogte gehouden van ontwikkelingen
Gemeente onderdeel netwerk	40		10	1	2
Welzijnsorganisaties	45		4	3	1
Zorgorganisaties	26	3	13	7	3
Bedrijven	7	22	11	2	10
Religieuze instellingen	16	10	14	3	8
Ouderenbond	22		22		10
Verenigingsleven	11	5	17	3	16
Scholen	3	29	9	3	7
Woningcorporaties	9	18	10	5	11
Uiterlijke verzorging		46	2	1	2
Overig	7	19	3	1	5

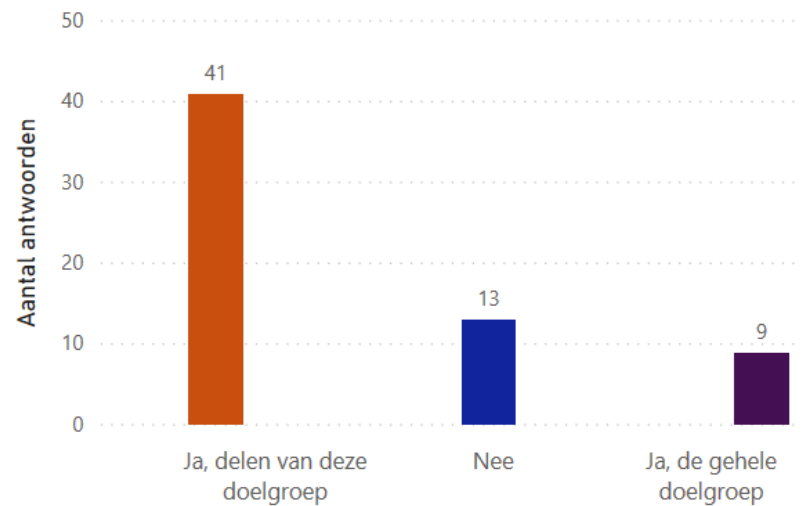
4.8 Pijler 3: Betrokkenheid eenzamen

Actief opzoeken

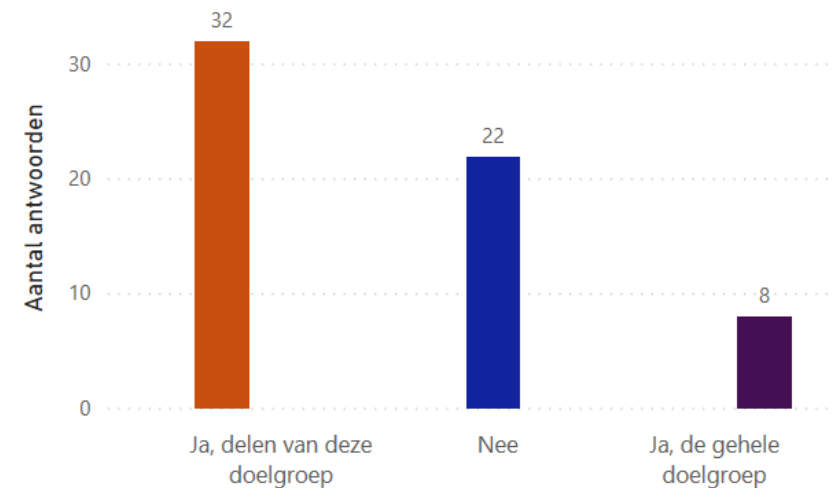
Een groot deel van de gemeenten bezoekt de doelgroep 'eenzame ouderen' actief, waarbij negen gemeenten de gehele doelgroep bezoekt en 41 gemeenten (van de 65 die deze vraag hebben beantwoord) delen van deze doelgroep bezoekt.

Een beduidend kleiner aantal gemeenten bezoekt de doelgroep 'eenzame ouderen' niet. 22 gemeenten bezoekt de omgeving van de oudere niet actief.

Wordt in de gemeenten de doelgroep eenzame ouderen actief opgezocht?

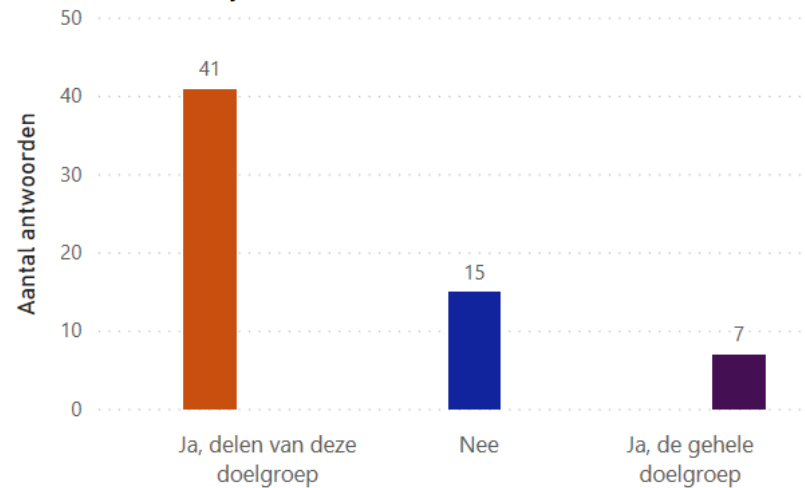
Wordt in de gemeente de omgeving van de doelgroep eenzame ouderen actief opgezocht? (familie, buurtbewoners en andere betrokkenen)

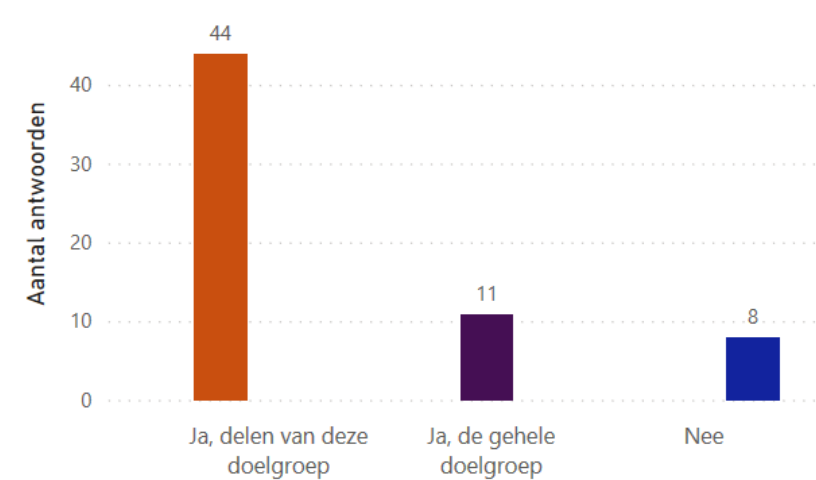
Betrokken bij organisatie en ontwikkeling van activiteiten en bij beleid

Relatief veel gemeenten betrekken (delen van) de doelgroep 'eenzame ouderen' bij de organisatie en ontwikkeling van activiteiten. Ongeveer evenveel gemeenten betrekken (delen van) de doelgroep ook bij de ontwikkeling van beleid gericht op de aanpak van eenzaamheid onder ouderen.

Worden in de gemeenten ouderen betrokken bij de organisatie en ontwikkeling van activiteiten die bijdragen aan het bestrijden van eenzaamheid onder ouderen?

Worden in de gemeente (vertegenwoordigers van) ouderen betrokken bij de beleidsontwikkeling voor de aanpak van eenzaamheid onder ouderen?

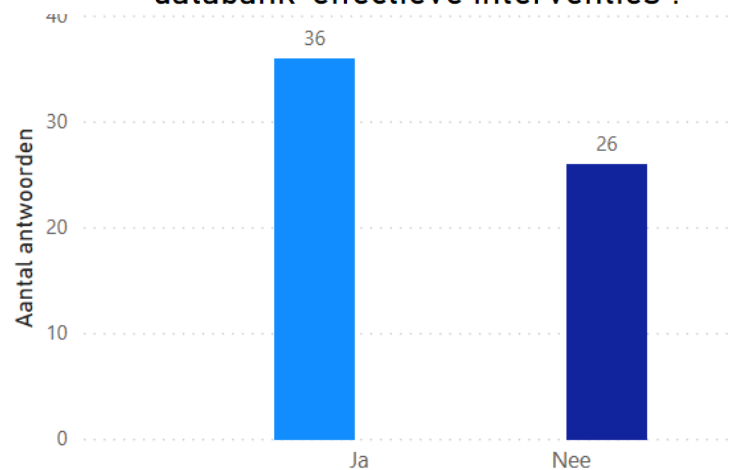
4.9 Pijler 4: Duurzame aanpak

Duurzaamheid van de aanpak van eenzaamheid

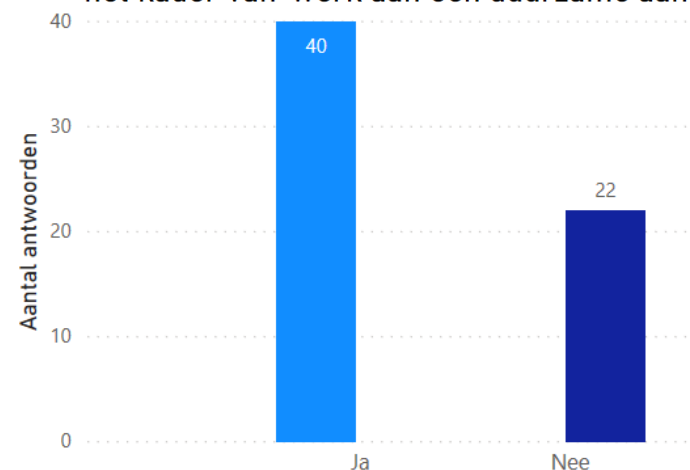
Van alle gemeenten die hebben gereageerd maken 36 gemeenten gebruik van interventies tegen eenzaamheid uit de databank 'effectieve interventies'.

Ongeveer twee derde van de respondenten heeft een lange termijn visie/agenda in het kader van 'werk aan een duurzame aanpak'.

Maakt de gemeente gebruik van interventies uit de databank 'effectieve interventies'?

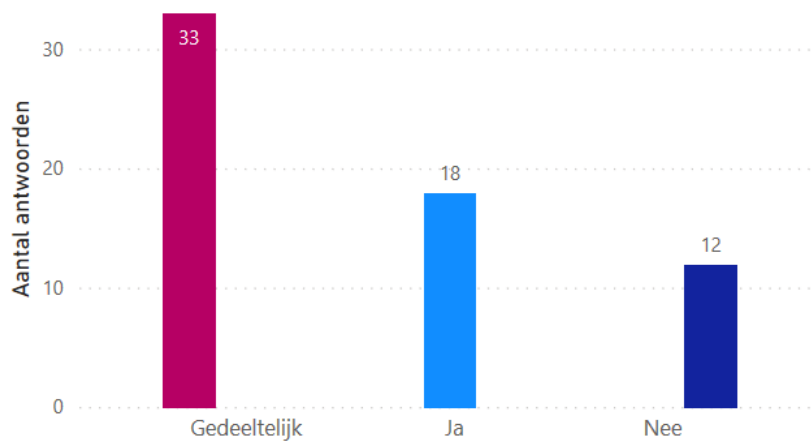
Heeft de gemeente een lange termijn visie/agenda liggen in het kader van 'werk aan een duurzame aanpak'?

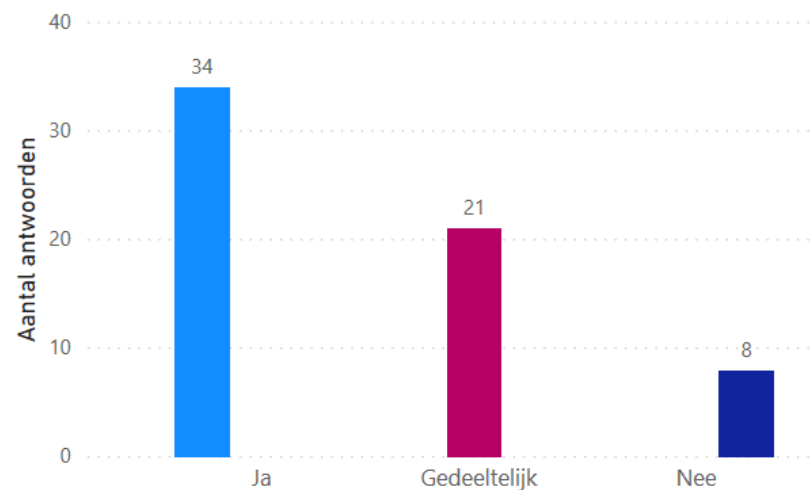
Bij 45 van de gemeenten die hebben gereageerd is de uitvoering van de aanpak tegen eenzaamheid (mede) afhankelijk van tijdelijke subsidies. Dit zegt iets over de duurzaamheid van deze aanpak.

Bij veruit het grootste gedeelte van de gemeenten is sprake van een (al dan niet) lerende praktijk en worden de interventies gericht op de aanpak van eenzaamheid actief geëvalueerd.

Is de uitvoering van 'werk aan een duurzame aanpak' niet (alleen) afhankelijk van tijdelijke subsidies?

Heeft de gemeente een lerende praktijk en worden de interventies actief geëvalueerd?

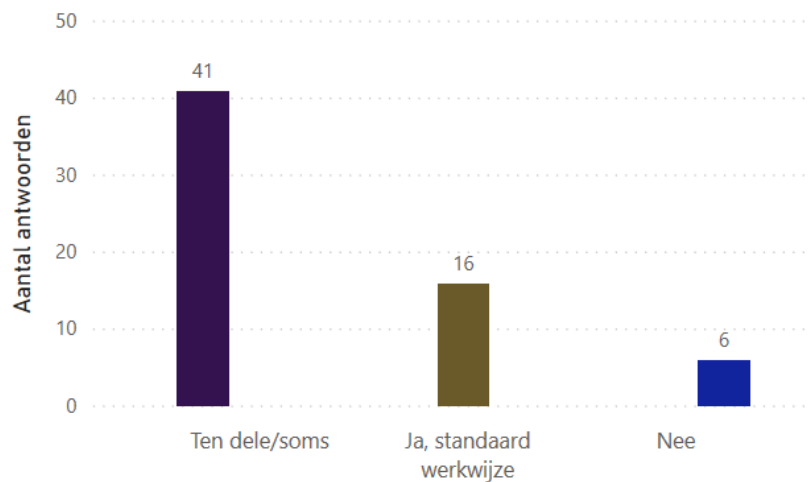
4.10 Pijler 5: Monitoring en evaluatie

Monitoring en evaluatie (intern)

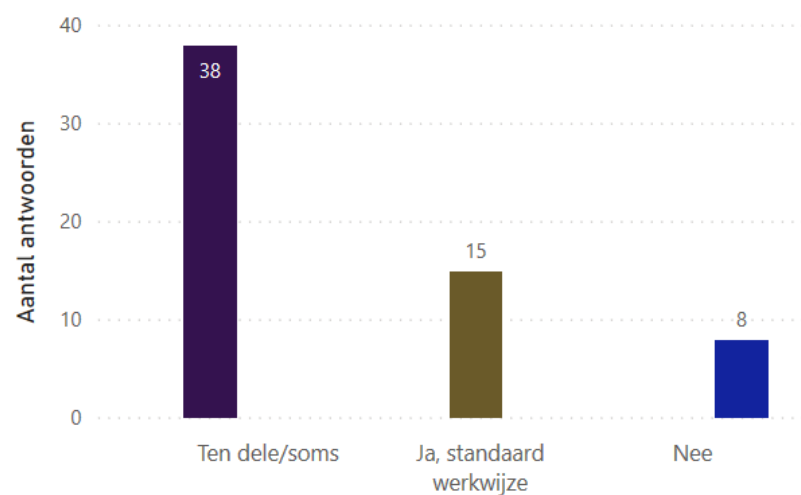
Veruit de meeste gemeenten die hebben gereageerd op deze vraag monitoren op z'n minst soms of ten dele activiteiten en projecten gericht op het doorbreken van eenzaamheid. Slechts zes gemeenten geven aan dit helemaal niet te doen.

Gemeenten die evalueren en monitoren gebruiken deze inzichten om te kunnen sturen, bijvoorbeeld op het al dan niet (verder) uitrollen van pilots.

Monitort en evalueert de gemeente de activiteiten en projecten gericht op het doorbreken van eenzaamheid?

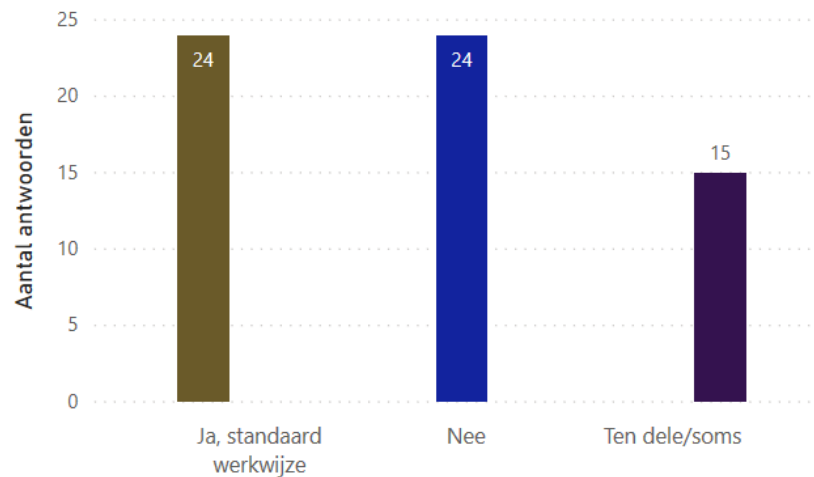
Stuurt de gemeente op basis van deze inzichten bij (bijvoorbeeld het wel of niet uitrollen van pilots)?

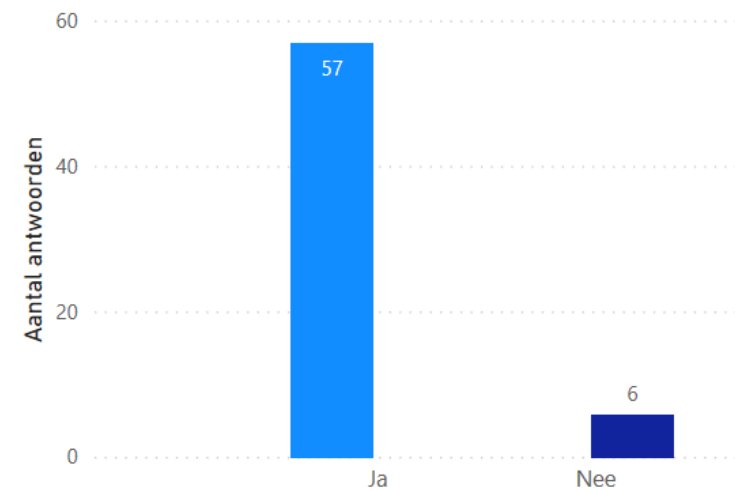
Monitoring en evaluatie (extern)

Van de gemeenten die hebben gereageerd op de vragenlijst geven 24 gemeenten aan dat het laten uitvoeren van aanvullende GGD-metingen naar eenzaamheid onder de standaard werkwijze vallen. Bij 15 gemeenten is dit ten dele het geval. Toch zijn er ook 24 gemeenten die geen aanvullende GGD-metingen naar eenzaamheid uitvoeren. Bijna alle gemeenten houden de landelijke pilots gericht op de aanpak van eenzaamheid in de gaten.

Laat de gemeente aanvullende GGD-meting uitvoeren naar eenzaamheid?

Houdt de gemeente landelijk pilots in de gaten (bijvoorbeeld pilots in het kader van actieplan Een tegen Eenzaamheid) ?

4.11 Uitdagingen en ondersteuningsbehoeften

Gemeenten geven aan dat de grootste uitdaging het werken aan een duurzame aanpak is en dat ze het lastig vinden om de doelgroep zelf te betrekken. Hier ligt een behoefte voor verdere ondersteuning en advisering vanuit het actieprogramma.

